

Модернізм: загальна характеристика.

Течії модернізму.

Багатством літературних течій відзначається кінець XIX - - початок XX ст. Вони об'єднані спільною назвою "**модернізм**" (франц. moderne — сучасний, найновіший). Як конкретно-історичне явище модернізм з'явився у Франції, згодом поширився в інших європейських літературах. У XX ст. він став визначальною особливістю мистецтва.

Визначальні риси модернізму:

- новизна та антитрадиціоналізм (хоча модерністи ніколи не поривають із літературною традицією цілком);
- у творах затверджується перевага форми над змістом;
- , визнання інтуїтивного поруч із логічним шляхом пізнання;
- індивідуалізм, зосередження на «Я» автора, героя, читача;
- психологізм, пильна увага до позасвідомих сфер психіки, до внутрішньої боротьби роздвоєного людського «Я»;
- широко використовуються такі художні прийоми, як «потік свідомості» та монтаж, що прийшов у літературу з кіномистецтва;
- використання символу як засобу пізнання і відтворення світу;
- ліризм (навіть у прозі, драматургії, публіцистиці);
- естетизм.

Окремі напрями модерністської літератури сьогодні стали класикою. Серед найвизначніших — імпресіонізм, неоромантизм, символізм, імажинізм, футуризм, акмеїзм, експресіонізм, сюрреалізм, «театр абсурду», дадаїзм, «новий роман» тощо.

Одним з найперших виявів модернізму, точніше його провісником в Україні був декаданс.

ДЕКАДАНС

Напрямок, назва якого в перекладі означає занепадництво. Уперше декадентами стали називати у Франції символістів, які відійшли від існуючої літературної традиції.

Тривалий час в Україні декадентство вживалось як синонім модернізму, а в поезії розчинилось у символізмі, який став найпотужнішою культурно-стильовою течією в період раннього модернізму.

В українській літературі модернізмі набував специфічних рис. Перші спроби «модернізувати» українську літературу роблять М. Вороний, М. Коцюбинський та М. Чернявський, видаючи альманахи «З-над хмар і з долин» (1903), «З потоку життя» (1905), а також представники «Молодої музи» (П. Карманський, В. Пачовський, С. Твердохліб, О. Луцький та ін.), «Української хати» (М. Євшан, М. Сріблянський, А. Товкачевський, Г. Чупринка, О. Олесь, М. Жуктаїн).

Імпресіонізм

Художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Сформувався у Франції в другій половині XIX ст.,

насамперед у малярстві. Визначення походить від назви картини Клода Моне «Враження. Схід сонця». Наприкінці XIX ст. імпресіонізм поширився в європейському письменстві. Засновниками літературного імпресіонізму вважаються брати Гонкури. Виявився він також у творчості Гі де Мопассана, М. Пруста, К. Гамсуна, О. Уайльда, Р. Л. Стівенсона, А. Шніцлера, А. Чехова, І. Буніна, І. Анненського та ін.

Визначальні риси імпресіонізму:

- зображується не сам предмет, а враження від нього («Бачити, відчувати, виражати — в цьому все мистецтво», — проголошували Едмонд і Жуль Гонкури); - імпресіоністи орієнтуються на почуття, а не на розум;
- відмова від ідеалізації: ставлячи перед собою завдання зафіксувати реальні моменти, імпресіоністи найчастіше заперечували поняття ідеалізації й ідеалу, адже ідеал відсутній в конкретній реальності;
- герой імпресіоністичного твору цікавий не так своєю активністю, спрямованою на перетворення зовнішнього світу, як саме «пасивною» здатністю сприймати, реагувати на зовнішні збудники, бути носієм, навіть колекціонером вражень;
- найпоширенішим жанром імпресіонізму стає новела.

Експресіонізм

Напрям, назва якого походить від французького *іхpressio* (вираження). Як і імпресіонізм, постав у творчості західноєвропейських художників (В. Ван Гог, Е. Мунк, П. Сезанн, П. Гоген, А. Матісс та ін.). Згодом експресіоністичний стиль засвоює німецька література (С. Георг, Г. Тракль, Ф. Кафка, Б. Брехт та ін.), а далі й інші європейські літератури.

Визначальні риси експресіонізму:

- зацікавленість глибинними психічними процесами;
- заперечення як позитивізму, так і раціоналізму;
- оновлення формально-стилістичних засобів, художньої образності та виразності, часом непоєднаних між собою, як глибокий ліризм і всеохоплюючий пафос;
- суб'єктивізм і зацікавленість громадянською темою.

Символізм

Одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст., а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою символізму є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ.

Теоретиком символізму вважається Ш. Бодлер. Він висунув теорію «системи відповідностей», за якою всі предмети і явища, всі чуття і почуття невидимо зв'язані в одну невиразну, містичну цілість. Завдання митця — побачити ці зв'язки, розплутати їх, показати таємничу залежність усього на світі. У 1880—90-х рр. у Франції з'являється ряд послідовників Бодлера — символістів. Найталановитіші його продовжувачі — П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме. Символізм поширювався також в Італії (Г. д'Аннунціо), Бельгії (Е. Верхарн, М. Метерлінк), Німеччині (С. Георг, Ф. Ніцше), Англії (О. Уайльд), Польщі (М., С. Пшибишевський, К. Пшерва-Тетмаєр), Росії (Д. Мережковський, О. Блок, А. Бєлий, В. Іванов).

Визначальні риси символізму:

- войовничий бунт проти надто консервативної і регламентованої суспільної моралі;
- підкреслене естетство (захоплення витонченою поетичною формою і недооцінка змісту);

- спроби вирватися за рамки повсякденного, прив'язаного до матеріальності буття, зазирнути до «світу в собі».

Неокласицизм

Європейський неокласицизм ХІХ ст. поставив завданням покласти в основу творчості певні канони, витворені на основі естетизму, що мав тривалий досвід, починаючи від античності, гармонійно поєднувати чуттєву красу і культурно-мистецькі ідеали. Неокласицизм заперечував модне, злободенне, мелодраматично-сентиментальне, бунтарське, примітивно-побутове. Французький неокласик А. Шеньє висунув гасло: «На теми, що нові, античний вірш складаймо!» Це стало нормою для французьких неокласиків ХІХ ст., які відомі більше під назвою «парнаської школи» (Ш. Леконт де Ліль, Т. де Бонвіль, Л. Дьєрке, Ф. Сюллі-Прюдом та інші).

Визначальні риси неокласицизму:

- використання античних тем і сюжетів, міфологічних образів і мотивів;
- проголошення гасел «чистого» мистецтва та культу позбавленої суспільного змісту художньої форми;
- оспівування земних насолод;
- прагнення наслідувати мистецтво минулих епох;
- віддання переваги історико-культурній та морально-психологічній проблематиці.

Футуризм

Авангардний напрям, назва якого в перекладі з латини — майбутнє. Виник у літературі на початку ХХ ст. Як художньо-стильовий напрям вперше заявив про себе різновидом італійського авангардизму. Його **теоретиком став поет Т. Марінетті**, який пропагував радикальний розрив із усією культурною традицією: «Ми підриваємо традиції, як поточені червою мости».

Визначальні риси футуризму:

- заперечення традиційної культури (особливо її моральних і художніх цінностей);
- прагнення до новацій, бунтівливості порушення традицій;
- культивування урбанізму (естетика машинної індустрії і великого міста);
- переплетіння документального матеріалу з фантастикою;
- у поезії — руйнування загальноприйнятої мови, використання «слів на свободі».

Екзистенціалізм

Течія в літературі, що сформувалася в Європі у 1930—40-ві рр., а найбільшого розвитку досягла в 1950—60-ті рр. Джерела екзистенціалізму містилися в працях данського філософа ХІХ ст. С. К'єркегора. У ХХ ст. екзистенціалізм розвивався в працях німецьких (М. Гайдеггер, К. Ясперс) та французьких (Г. Марсель, А. Камю, Ж.-П. Сартр) філософів та письменників.

Основним положенням екзистенціалізму є постулат: екзистенція (існування) передує есенції (сутності). У художніх творах екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя.

Визначальні риси екзистенціалізму:

- на перше місце висуваються категорії абсурдності буття страху, відчаю, самотності, страждання, смерті;

- особистість має протидіяти суспільству, державі, середовищу, ворожому «іншому», адже всі вони нав'язують їй свою волю, мораль, свої інтереси й ідеали;
- поняття відчуженості й абсурдності є взаємопов'язаними та взаємозумовленими в літературних творах екзистенціалістів;
- вищу життєву цінність екзистенціалісти вбачають у свободі особистості;
- існування людини тлумачиться як драма свободи;
- найчастіше в художніх творах застосовується прийом розповіді від першої особи.

Екзистенціалізм розглядають і в більш широкому значенні: як умонастрій з притаманними йому спільними світоглядними мотивами. Ним переймається значна частина філософів та письменників XX ст., зокрема, французи А. Жід, А. Мальро, Ж. Ануй, Б. Віан, англійці В. Ґолдінґ, А. Мердок, Дж. Фаулз, німці Г. Е. Носсак, А. Дьоблін, американці Н. Мейлер, Дж. Болдуїн, іспанець М. де Унамуно, італієць Д. Буццаті, японець Кобо Абе. Характерні для екзистенціалізму умонастрої та мотиви спостерігаються також у творчості Ф. Достоевського, Ф. Кафки, Р.-М. Рільке, Т. С. Еліота, Р. Музіля та ін.